

„Aš kritikuoju, vadinasi egzistuoju“

Ingrida Alonderė

Gali laukti ko nors, kalbėti, svajoti kiekvieną minutę apie tai, norėti, ar apsimesti, kad nori, bet niekada nesiryžti. Gali tikėtis kitų paraginimo, kas kartą užsiminti ir numanyti, jog dabar kas nors įvyks. Gali (turi) laukti. Tiesiog laukti. Bet... Ar sulaukti? Kas tas viltingas laukimas operoje „Į švyturį“?

2018 m. balandžio 15 d. NOA festivalis atsidarė su Vilniuje dar nerodyta opera „Į švyturį“, kurios premjera pagal to paties pavadinimo Virginios Woolf romaną įvyko 2017 m. gegužės 12 d. Klaipėdos valstybiniame muzikiniame teatre. Tai bendras režisierės Loretos Vaskovos, kompozitorės Ritos Mačiliūnaitės ir libreto autorės, poetės Gabrielės Labanauskaitės–Dienos darbas. Pristatyta opera gavo „Padėkos kaukės“ „Metų spektaklio“ apdovanojimus, operos muzika nominuota „Auksiniam scenos kryžiui“.

Operos veiksmas vyksta vasarnamyje, saloje šalia jūros, kur Ramzių šeima kartu su svečiais leidžia atostogas. Pirmojoje dalyje šeimyna su draugais trokšta nuplaukti iki švyturio (jei rytoj bus geras oras) bei kiekvienas ką nors veikia: skaito, tapo, žaidžia, myli, vaikšto ar tiesiog šnekučiuojasi. Svarbiausia – visi laukia ir tikisi. Antroji, po 10 metų, dalis daug niūresnė: apleista, pamiršta svajonė, atsimenamas nebaigtas tapyti paveikslas, susitaikymas su dabartimi. Būtyje skamba tarsi pilkai kasdienybei „tinkantis“ liūdesys.

Operos atlikėjų vaidmenys yra labai skirtingi, o tuo pačiu gana intensyvūs. Kiekvienas turi tam tikrą siužeto liniją ir muzikines spalvas, tembrus ar leitmotyvus, o atliekama rolė yra svarbi ir savaip atskleidžia, perteikia gyvenimo kasdienybę atostogų metu. Ponas Ramzis yra profesorius, kuris remia mokslų siekiantį Čarlzą Tanzlį. Visoje operoje pasikartoja jo žodžių motyvas „jei tik ryt bus geras oras“. Jis vaizduojamas kaip ramaus būdo veikėjas, turintis savo požiūrį, nuomonę, tačiau dažnai žeidžiantis savo sūnų. Antroje dalyje, po 10-ties metų, kai jo žmona ponია Ramzi jau yra mirusi, jis vis jos dar laukia ir atsimena, nors tampa pasenęs, neadekvatus aplinkai. Pono Ramzio muzikinis audinys yra gana mažai išplėtotas, jis įsiterpia kartas nuo karto į kitų veikėjų kalbą, ką nors papildoma. Tesitūra visada gana žema, diapazonas siauras, tempas vidutiniškas ir stabilus, dainavimo, surišto su emocijomis, pulsacija rami.

Bene ryškiausias vaidmuo – ponios Ramzi – gražuolės svajotojos, kurios portretas yra tapomas per abi operos dalis dailininkės Lilės Briskou. Ramzi yra vaizduojama kaip labai stipri asmenybė, savimi užtikrinta ir pasitikinti moteris, kurios grožis žavi visus aplinkinius. Tačiau, kad ir kokia tvirta beatrodytų, ji dažnai yra nelaiminga, jaučia vienatvę, netgi nori perrašyti savo gyvenimą, kuriame gyventų Paryžiuje. Todėl visi ponios slapti troškimai ir siekiai operoje yra sukonzentruoti ties plaukimu į kitą krantą, kuriame stovi švyturys. Tai tarsi atspindys visų svajonių, kurios nebuvo įgyvendintos, bet vis dar apie jas galvojama. Muzikinė medžiaga gana išvystyta, visada ryški, išsiskirianti ir rodanti tvirtybę, ryžtą. Tačiau tuo pačiu balse galima išgirsti susikaupimą ir tvirtą susitaikymą su vykstančia dabartimi. Tempas paprastai vidutiniškas ir lėtas, verčiantis kartu neskubėti ir įsitraukti į vidinius išgyvenimus. Dažnai atrodydavo, jog elektronikos ar instrumentų garsai pratęsia ponios Ramzi mintis, kurios nėra atvirai išsakomos dainavimo metu.

„Į švyturį“ veiksmą papildė ryški Čarlzo Tanzlio asmenybė. Jis išsiskiria drąsiu, tiesmukišku požiūriu apie moteris („moters negali tapyti“), nuolatinio mokslų, jų siekio iškėlimu aukščiau kitų tikslų

(kartojami žodžiai „disertacija“, „asistentas“), savo pozicijos išrėkimas („aš kritikuoju, vadinasi egzistuoju“). Šis personažas buvo bene atviriausias ir aiškiausiai išdėstantis savo mintis ir požiūrį į gyvenimą bei aplinkinius. Tarp visų veikėjų vidinių pamąstymų ir išgyvenimų, jis buvo ta „vinis“, kuris savo poziciją rėždavo nedvejodamas bei negalvodamas apie pasekmes. Muzikos išraiškos priemonės padėjo atskleisti kampuotą asmenybę: šaižūs žodžių skiemenų pabrėžimai, prailgintos natos, skardus skambėjimas vienpusiai rutuliojo siauros pasaulėžiūros asmenybės modelį.

Margą veikėjų piešinį papildė dar viena veikėja – dailininkė Lilė Briskou, kuri stebi viską iš šalies, mąsto ir pastebi daugiau nei kiti. Abejose operos dalyse ji tapė ponios Ramzi portretą, sužavėta jos grožio bei tvirtybės. Lilė atsiskleidė kaip trapi, jautri, linkusi skausmą pasilaikyti sau asmenybė. Nors pirmojoje dalyje buvo pažeminta Tanzlio, antroje (po 10-ties metų) jam griežtai atsikirto, duodama suprasti, jog nebus daugiau menkinama. Jos porcelianinį įvaizdį scenoje labai sustiprino judėjimas – lėtas vaikščiojimas, tarsi sklendimas per salę, plastiški judesiai. Muzikinė medžiaga – aukštos gaidos, dideli „šuoliai“, koloratūrinis, skaidrus skambėjimas, *bel canto* dainavimas.

Operoje Ramzių sūnus Džeimsas (vaikas) žaidė, skaičiavo, klausinėjo, kada plauks į švyturį – atskleidė tikro nenuoramos, žaismingo jaunuolio portretą. Dainavimas skambėjo pakylėtai, šiltai bei džiaugsmingai. Vėliau, antroje dalyje, kai visi vėl susitiko po 10 metų, jis atliko tarsi padėties įvertintojo vaidmenį, tardamas, jog niekas nepasikeitė: „Visi klounai vėl vietoje.“

Ponia Maknab – Ramzių šeimos tarnaitė įkūnijo paprastą, tradicinę prižiūrėtojos, rūpintojėlės vaidmenį. Ji stengėsi, jog tęstųsi kavos gėrimo tradicijos po pietų, klausinėjo, ar sutepti sumuštinių kelionei į švyturį, rūpinosi šeima. Ji buvo personažas, suteikiantis vientisumo ir paprastumo operos vyksme. Tuo pačiu nuolat įsikišanti savo kasdieniais, buitinais klausimais į svarbius, gilius apmąstymus ir įvykius, besiklostančius tarp šeimos narių, kurie tarsi atrodydavo neišvengiamai svarbūs bei reikalingi. Maknab muzikinis audinys paprastas, daugiau buitinis ar net turintis folkloro atspalvių.

Klausantis ir žiūrint operos pastatymą, galima suprasti, jog G. Labanauskaitės–Dienos libretas yra itin poetinis, jame daug įvairiausių mažų bei didelių istorijų, išgyvenimų, emocijų, kurios labai aiškiai surištos su muzikos išraiškos priemonėmis, gausu skirtingų būsenų, konkrečiai perteiktų muzikos pagalba. Kiekvieno veikėjo asmenybė yra papildoma tam tikrais garsais – elektroniniais arba gyvais, įvykiai sustiprinami muzikinėmis intonacijomis, instrumentų tembrais. Norint sustiprinti charakterio savybes, atskleisti jų spalvingumą, kompozitorė išnaudoja skirtingo dainavimo manieras (tarnaitei parenka daugiau buitinio, folklorinio stiliaus dainavimą, Maknab, ponia Ramzi – *bel canto* ir pan.). Veikėjų atskiriems pasisakymams panaudojamas kitoks muzikinis fonas, instrumentų tembrinė paletė, kuri suteikia tam tikros nuotaikos, spalvos. Erdvę ypač pagyvino elektroninės muzikos motyvai ar garsai, įrašyti balsu. Beje, visi scenoje esantys atlikėjai buvo įgarsinti, taip sukuriant platesnės, didesnės erdvės pojūtį. Pačioje pabaigoje pasigirsta tarsi barokinio klavesino muzikinė tema, kuri asocijavosi su begalybe, nesibaigiančiu vyksmu.

Įdomu buvo stebėti atlikėjus iš labai arti. Buvo galima matyti visas veido mimikas, įsigyvenimą su vaidmenimis, emocinius išgyvenimus. Viskas, kas vyko scenoje, iš tiesų, buvo labai įtikinama. Nuo pat pradžių įtraukė, norėjosi suprasti ir išgyventi tai, ką kiekvienas jaučia, prisiliesti prie pasakojamos istorijos. Laikas tapo tarsi sinchroniškai liūliuojančios bangos, vis „pamesdamos“ vienokias ar kitokias emocines išraiškas, versdamos įsijausti ir laukti artėjančios pabaigos. Ar išsipildys visų lūkesčiai, galų gale, pasiekti svajonę – nuplaukti į švyturį, ar ne?

Kita vertus, toks artumas tarp scenoje esančių atlikėjų ir šalia sėdinčių žiūrovų, sukėlė sunkumo, per didelio tirštumo pojūčius. Kartais atrodė, jog emocijų ir įtampos jau per daug. Jausmo tikrai nepalengvino daug vietos (salės perspektyvoje) užimančios dekoracijos, tamsoje šviečiantys daiktai, instaliacijų mirguliavimas.

Šiuos mišrius pojūčius papildė įvairus spalvų raizginys. Patys veikėjai bei instrumentinis ansamblis kartu su dirigentu priešakyje, buvo apsirengę baltai. Tai kėlė asociacijas susiejant drabužius su esama aplinka ir laiku: jūra, vasarnamis, sala ir atostogos, o svarbiausia – laukimas gero oro, kur balta spalva gali simbolizuoti viltį. Pačioje scenoje žaliavo ryški žolė, mėtėsi geltoni teniso kamuoliukai, skleidėsi dideli balti skėčiai, pietų stalas išsiskyrė tamsoje spinduliuojančiomis spalvomis, šviesų efektais buvo imituojama audra su blyksinčiais žaibais. Erdvė buvo klampiai pripildyta įvairiausių daiktų, sukeldama emocinio intensyvumo pojūtį. Šiuos išgyvenimus dar labiau stiprino operos ramiai „tekantis“ tempas: išlaikyta, neskubanti kalbėjimo maniera, lėtas vaikščiojimas, sunkūs veikėjų judesiai, garsų „plaukimas“. Scena buvo perpildyta.

Taigi, opera „Į švyturį“ – šiuolaikinis opusas, universalus ir tinkamas labai įvairiai publikai. Kūrinyje yra aiškios struktūros, įtraukiantis ir įsukantis į skirtingus veikėjų išgyvenimus. Aiškiai įmanoma suprasti jų pozicijas, atliekamus vaidmenis, perteikiamus išgyvenimus. Scenoje įtikinamai perverčiami kiekvieno charakterio puslapiai, kurie, turbūt, visus sėdinčius salėje veikia labai skirtingai, „suvirpindamas“ kiekvieno asmenines patirtis. Operoje giliai vystomos tokios temos, kaip meilė ir jos trūkumas, vienišumas, kova su esama padėtimi, jautrus dabartinės būties pergyvenimas, tikėjimas, grožio kultas, feminizmas, valdžios siekimas, o galų gale ir laukimas. Viltingas laukimas, kad kas nors pasikeis: sūnus Džeimsas laukia užbaigto mamos portreto, ponia Ramzi laukia laimės, išsvajoto, geresnio gyvenimo, Tanzlis – išsimokslinimo, pripažinimo. Visi veikėjai, kad ir po 10-ties metų, vis dar laukia kelionės į švyturį. Galiausiai, kiekvienam iš mūsų paliekama laisvė pasirinkti, nuspręsti ar įsivaizduoti, kaip baigėsi ši istorija.

V. Woolf romanas „Į švyturį“ buvo parašytas 1927 m., o po 90 metų pirmą kartą režisierės L. Vaskovos, kompozitorės R. Mačiliūnaitės ir poetės G. Labanauskaitės–Dienos pristatyta 2017 m. kaip šiuolaikinė opera, kurioje slypi daugybė povandeninių srovių, leidžianti atsigręžti į save, gvildenanti amžinuosius gyvenimo būties klausimus, atskleidžianti neryžtingumą siekiant svajonių. Operos ašis – svajonė. Svajonė pasiekti švyturį. Taigi, atsakant į pirmoje pastraipoje užduotą klausimą, kelionės laukimas – nesibaigianti kova su tikėjimu savimi.